

Cărți de cântări - manuscrise, din sec. 17-19 - la parochiile unitariene de de-a lungul Târnavei și Homorodului Dr.-nd, Hoppál Péter (Budapest-Pécs):

Ca doctorand la catedra de Muzică Bisericească, îmi pregătesc disertația mea despre istoria și folosirea liturgică a tezaurului passio, cântate în limba maghiară. Izvoarele indicate în titlu sunt recent descoperite, de abia anul trecut, ca urmare a cercetărilor mele. Despre acestea vom asculta la acest Seminar primul referat oficial internațional. În literatura de specialitate referitoare la tema acestor passio de limbă maghiară apar frecvente aluzii și scurte descrieri legate de manuscrise-passio unitariene. Din nefericire, studiile publicate până în prezent nu au acordat importanță deosebită folosirii vii și actuale ale cântărilorlor pasiourilor unitariene nici din punct de vedere al muzicologiei bisericesti, și nici în cadrul cercetărilor referitoare la creațiile muzicale populare, cu toate că stabilirea ariei de cultivare, strângerea și prezentarea lor spre cunoaștere, împreună cu redescoperirea concluziilor istorice ce emană din ele cer aducerea la suprafață a acestor tradiții legate de cântatul passio. În vederea acestui scop am făcut primul pas, în anul 1998, prin culegerea și descrierea unicului passio gregorian de folosință reformată în limba maghiară. În biserica reformată din inima regiunii transilvănene numite Kalotaszeg, la Huedin (Bánfihunyad), în vinerea mare, mai mult ca sigur că de patru secole se cântă passio gregorian în limba maghiară.

Practica cântării în limba maghiară a imnurilor passio poate nici nu apare ca fiind de importanță deosebită, și unică. Înapoia tradiției vizibile (audibile) însă se ascund diferențe bine conturate, vorbind din punct de vedere muzical și literar. De pildă, practica cântatului passio în latină de la Esztergomul evului Mediu, în locul tonalității „în major” a elaborat variațiunea unui ambitus specific în minoră. Acest passio în minoră, datorită Sinodului de la Trent și a împrejurărilor istorice, în bisericile catolice, treptat treptat a pierit. Pe teritoriul Ungariei deci cântatul passio a revenit la forma melodică majoră romană, și se înțelege că, și mai departe, în limba liturgiei, adică în latină. Manuscrisele liturgice protestante destinate unor folosințe locale prin care textul la passio s-a transpus în limba maghiară, păstrând astfel melodiile tradiționale ale Esztergomului medieval, au păstrat, într-un număr însemnat și în mai multe variante formele și modul cântatului passio.

Prin deplasările mele efectuate în primăvara și vara anului 2001 prin comunitățile restrânse ale Bisericii Unitariene Transilvănene, scopul meu urmărit a fost culegerea și catalogarea cântărilor passio, urmărind și practicarea lor. Astfel, organizați de Institutul de Științe Muzicologice din cadrul Academiei de Științe Maghiare, susținuți de Episcopia Unitariană din Cluj am putut pătrunde în câteva biblioteci bine dotate, și, de asemenea, și în regiunile amintite în titlu, localități limitrofe râurilor Târnavă și Homorod din România. În regiunile acestea există încă în prezent în jur de 20 la sută din totalul de 100 de comunități ale Bisericii Unitariene, păstrătoare a unor concepții anti-trinitariene, apărute ca una din ramurile mai târzii ale protestantismului secolului XVI. Pe parcursul cercetării acestor regiuni și culegând mărturiile sonore am dat de tot mai multe manuscrise însemnate, care conțineau passio din cele după care căutam.

În primul secol al reformatiunii, datorită pretenției protestante de a cânta în limba maternă, și dorinței de a cânta comun în biserică, s-au creat imnuri liturgice gregoriene de limbă maghiară, numite graduale. Ici colo, dar nu într-o formă oficială, ambele practici au avut predecesori în Ungaria medievală (ca exemplu amintesc numeroasele forme de kancio, adică „Te Deum”. Astfel, muzica liturgică protestantă maghiară a fost prezentă într-un paralelism perfect cu latina în primele secole. Bine oglindesc lucrul acesta mărturiile textuale contemporane, agendele, și cele două tipuri de cărți de cântări: adică cea care conține cântările cu melodii tip gregoriene, numite cărți-graduale, și cărțile conținând cântări strofice, numite kancionale. Ca rezultat al unei munci roditoare al traducătorilor, în jurul anului 1550, s-a adunat un număr mare de cântări liturgice, dar cântatul acestora în secolele XVIII-XIX, ca o consecință a răspândirii după 1650 a

principiilor puritane , precum si influentei contrareformei, apoi a hotărârilor sinodale, care au interzis în mod aspru si cu deosebit succes cântarea acestora. În regiunile amintite însă, în comunitățile unitariene , traditia cântatului passio, poate privi înapoi asupra ununi trecut istoric însemnat, în ciuda secolelor bântuite de furtuni. Membrii înaintati în vârstă ai acestor comunități unitariene își aduc aminte din copilăria lor de cântatul gregorian, si potrivit mărturiei lor si înaintasii lor acestea au fost cântate.

Căutând în ascunziturile bibliotecilor orășenesti si comunale s-a luminat tot mai mult, că în secolele cercetate (XVII-XIX) pe lângă cărțile de cântări editate în formă tipărită din secol în secol, au mai rămas permanent în folosință trei culegeri răspândite în formă de manuscrise, cum urmează:

1. Pasionalele, conținând cântările legate de ceremoniile din săptămâna patimilor;
2. Într-un număr mare s-au descoperit cărți de format mare, bogat ornamentate în atelierele de copiere, numite Graduale Sacrum.
3. Pe lângă acestea, tot în format mare, ornamentat, copiat manual, un Psalterium Ungaricum, de Szenci (se citește: Senti).

Pe deasupra acestora au ajuns la lumină, în număr mare, cărți de cântări pentru uz particular, cărți de rugăciuni cu anexe conținând cântări (majoritatea lor luate din cele trei categorii de culegeri amintite), apoi manuscrise, notări, din domeniul muzicii bisericesti.

Izvoarele de mare importantă pot fi împărțite în șase categorii, dintre care primele contin manuscrisele cu note, amintite deja mai sus, care pot fi considerate tipice între unitarieni secolelor XVII-XIX. Despre celelalte trei categorii de izvoare se poate spune că ele au apărut ca un rod lateral al căutărilor. Iată cele șase categorii:

1. Pasionale - 14 exemplare (din care 3 sunt doar fragmente).

Acestea, în majoritatea cazurilor, nu contin doar passio, ci si lamentatii, uneori câte un Te Deum, apoi imnuri asezate în ordine potrivit anului liturgic. Aflăm în ele forme de canticum, psalmi recitati cu antifone.

Unele dintre aceste manuscrise sunt legate între coperti tari, altele sunt fără coperti, cu notări scrise cursiv, în limba maghiară, pe portative cu câte patru linii, si fără chei.

Initialele, ici.colored, sunt ornamentate, iar textele scrise color, de obicei cu cerneală rosie.

2. Graduale Sacrum, 14 exemplare, din care 2 conținând numai fragmente.

În prima parte a acestora, pe lângă un număr mai mic de motive gregoriene (antifone, psalmi, imnuri, Te Deum) si-au găsit loc si cântările strofice ale unei cărți de cântări unitariene, tipărite în sec. XVII. indicând melodia, dar fără partituri. Formatul lor este mare: 21x33 cm, cu initiale ornamentate, în 9 cazuri cu texte în limba maghiară, melodiile scrise pe patru linii, fără chei.

3. Cinci exemplare din psaltirea lui Szenci Molnár Albert

Acestea sunt copii ale Psalmilor Genevei din 1562, pe care Szenci le-a editat în maghiară ca manuscrise-copii, sub titlul Psalterium Ungaricum, în 1607. Au format mare (21x33 cm), cu initiale, în patru cazuri cu notare menzurală, pe cinci linii, cu chei.

4. Cărți de cântări particulare, cărți de rugăciuni cu anexe conținând cântări, 3 exemplare

Au fost destinate folosintei locale, au format mic (A/8), sunt culegeri de texte versificate, indicând melodiile. Într-unul din cazurile textele apar când în latină, când în maghiară, în alte cazuri pastorul local a întregit numărul textelor cu versuri proprii. Folosirea liturgică ale acestor izvoare nu poate fi atestată.

5. Coperti de cărți (asemănătoare copertilor codexurilor medievale) 9 exemplare

Acestea sunt copertile tipăriturilor vechi din biblioteca de la Odorheiul Secuiesc, si apartin secolelor 15-17. Unele sunt îmbrăcate în 3-4 rânduri de pergamente, între care s-au găsit si 4 foi tip codex, cu note

6. Cinci exemplare având altă destinație

Culegeri de cântări pentru studentime, traduceri din Talmud, culegere de piese corale pentru mai multe voci, partituri pentru voci, întregiri prin scris manual la unele tipărituri.

Total: 50 de izvoare. Dintre ele 38 cu note, 12 fără note, 42 nedescoperite până acum, 8 cunoscute.

Jumătate dintre acestea fac parte dintre exemplarele bibliotecilor, alte exemplare aparțin comunităților rurale.

Compararea izvoarelor, analiza amănunțită a materialului ar depăși cadrul acestui referat. Prelucrarea celor șase categorii de manuscrise este în curs, iar publicarea lor este prevăzută pentru un viitor apropiat. Sunt convins că prin izvoarele amintite descoperite, pe lângă îmbogățirea tezaurului imnologic maghiar, va fi îmbogățit și numărul mare a cercetătorilor din toate națiunile.

Note subsol:

- 1/ Stoll Béla: A magyar kéziratos énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája (1565-1840), Akadémiai Kiadó, Bp., 1963; Bárdos Kornél: Volksmusikartige Variierungstechnik in den ungarischen Passionen, Musicologia Hungarica 5, Akadémiai Kiadó, Bp. 1975, pp 33-56, Illetve a graduálok lefrissebb jegyzéke (31 db, közülük 34-ben passio is van), melyek között 4 unitárius forrás is szerepel Ferenczi Ilona kísérőtanulmányában in: Ráday Graduál, Musicalia Danubiana 16. Bp. 1997. pp 12-13.
- 2/ Hoppál Péter: A hiányzó láncszem: A Bánffihunyadi Passio, in: Magyar Egyházzene, V. évf. 4. szám, 1887/1998. pp 425-434.
- 3/ Lásd a témáról: Szendrei-Dobszay-Rajeczky Benjamin), Bp. 1998. pp 294-295.; Dobszay László: A gregorián ének kézikönyve, Bp. 1993. pp 247-249; Brockhaus-Riemann: Zenei lexikon III. Bp. 1985. pp. 83-86.
- 4/ Bárdos Kornél: Harcok a passio éneklése körül Magyarországon, in: Theológiai Szemle 1971. pp 303-320, újabban in: Zsoltár 199602-3. szám, pp 8-15.
- 5/ 1967. Kolozsvár, 1749. Kolozsvár és 1837. Kolozsvár.
- 6/ A passionálék közül háromról tesz említést a szakirodalom (Bárdos, Stoll), kettőről mikrofilm is található az MTA Kézirattárban, 11 passio forrás pedig ismeretlen volt mindeddig.
- 7/ A graduále Sacrumokból - ilyen címen - egyről tesz említést a szakirodalom (Stoll, Nr. 140.)
- 8/ A Szenci-psaltérium példányokat egyik szakirodalom sem említi.
- 9/ Ezen források közül kettőt közöl a szakirodalom (Stoll), mint ismert példányt.